

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werkten in België de Beurs van Brussel en de Beurs van Antwerpen onder de Duitse bezetting gewoon verder, net als de rest van het economisch apparaat zulks deed overeenkomstig de Galopin-doctrine. Deze doctrineⁱⁱ gaat terug op een bijeenkomst op 15 mei 1940 waarbij de regering (die zou vluchten) de attitude tijdens de bezetting besprak met het 'Galopin-comité', zo genoemd naar de (toenmalige) Gouverneur van de 'Société Générale de Belgique' (de grootste holding van het land), Alexandre Galopin, die met de belangrijkste bankiers aan deze bespreking deelnam. De gevolgde beleidslijn kwam erop neer dat het volledige Belgische economische apparaat (binnen een aantal beperkingen) de economische activiteiten verder uitoefende tijdens de bezetting. De bezetter van zijn kant probeerde de beurs in te schakelen in de Duitse belangen; de beurswereld kwam hem daarbij in verregerende mate tegemoet. Dit artikel bevat een overzicht van de belangrijkste maatregelen op beursgebied tijdens de Tweede Wereldoorlog - een tot op heden weinig onderzocht onderwerp in Belgiëⁱⁱⁱ. Voor dit onderzoek raadpleegden we vooral de archieven van de Beurs van Antwerpen (gedeponeerd op het 'Studiecentrum voor Onderneming en Beurs' van de Universiteit Antwerpen^{iv}); de archieven van de Beurs van Brussel en het Algemeen secretariaat van het Ministerie van Financiën (gedeponeerd op het Algemeen Rijksarchief)^v naast het werk verricht door de commissie Buysse naar de bestemming van de Joodse goederen in België tijdens de Tweede Wereldoorlog^{vi}. Daarnaast wordt ook geregeld verwezen naar de Nederlandse situatie^{vii}, waar een goed overzicht met betrekking tot het beurswezen reeds eerder verscheen^{viii}.

De voorgeschiedenis van de Beurs

De beursevolutie tijdens de Tweede Wereldoorlog moet gezien worden tegen de achtergrond van de maatregelen die in de periode voorafgaand aan de Wereldoorlog werden uitgewerkt. De beurs evolueerde immers sinds haar ontstaan^{ix} van dirigisme (1801-1867) over liberalisme (1867-1934) terug naar sterke overheidsinterventie vanaf 1934/1935, als gevolg van de misbruiken grotendeels mogelijk gemaakt door het tekort aan toezicht en de grote crisis van de

jaren dertig^x. Een aantal verstrengde bepalingen (strengere eisen voor het beroep van wisselagent, meer macht voor de regeringscommissaris die in opdracht van de Minister van Financiën de beurs ging controleren; instellen van een beroepscomité dat klachten kon behandelen ...) werden ingevoerd in 1934/1935. De voornaamste betrachting was het strenger controleren van de beurswerking en het inperken van speculatie en koersmanipulatie. Om dit te verzekeren werd in het Koninklijk Besluit (KB) van oktober 1934 o.a. opgenomen dat termijntransacties nog enkel toegelaten waren indien er een voorafgaande waarborg was voorzien. Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog bestond in België dus opnieuw een meer dirigistisch wettelijk kader waar tijdens de bezetting herhaaldelijk werd naar verwezen. Het invoeren van een strictere reglementering was echter geen typisch Belgisch fenomeen; ook landen zoals Frankrijk en de Verenigde Staten vaardigden vanaf de jaren dertig beperkende maatregelen uit^{xi}, net als Duitsland vanaf 1931 (verbod termijnhandel). Het naziregime zette vanaf 1933 deze politiek verder en maakte die op verschillende punten nog strenger^{xii}.

Een strategische beslissing. Het heropenen van de Beurs

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914 (toen het grootste deel van België eveneens bezet werd door Duitsland) werden de beurzen gesloten en niet heropend vóór het einde van de oorlog, ondanks herhaaldelijk aandringen van de Duitse bezetter. Wanneer op 10 mei 1940 naar aanleiding van de Duitse inval de Minister van Financiën besloot om de beurzen te sluiten, waren er nog vier actief (Brussel, Antwerpen, Gent en Luik). Maar reeds zeer snel na de capitulatie werd duidelijk dat de Belgische beurzen niet van plan waren om de dingen op hun beloop te laten. De Brusselse beurscommissie was zeer ontstemd over de verplichte sluiting van de beurs^{xiii}. Met deze houding sloot de beurs de facto aan bij de Galopin-doctrine alhoewel daar niet nadrukkelijk door de beursautoriteiten werd naar verwezen. Na het uitwijken van de regering naar Frankrijk, kwam de macht bij de secretarissen-generaal te liggen (wet van 10 mei 1940) die ook inzake de beurswerking een belangrijke rol zouden gaan spelen. Het eigenlijke bezettingsregime ving aan op 31 mei 1940 en behield de bestaande administratieve structuur, doch onderworpen aan het Duitse militaire bestuur.

In afwachting van een definitieve regeling werden er in Antwerpen en Brussel binnen de beursgebouwen ruimten ter beschikking gesteld waar de wisselagenten de transacties, afgesloten vóór de sluiting op 10 mei 1940 konden afhandelen. Alhoewel aanvankelijk afgewacht werd, stelde de Brusselse voorzitter van de beurscommissie, H. Van Dessel, dat, indien de Duitse overheid zou beslissen tot heropening van de beurs, de beursinstanties beter zouden meewerken. Zeer snel werd echter door hen zélf gepleit voor het heropenen; de heropening gebeurde dus niet onder scherpe Duitse druk, al kwam het de Duitsers wel goed uit. De Brusselse beurscommissie stelde zich daartoe niet rechtsteeks in contact met de bezetter, maar voerde de besprekingen via de Hoge Raad voor Financiën en een binnen haar schoot gevormde subcommissie, bestaande uit O. Plisnier, secretaris-generaal voor Financiën; F. Baudhuin, economist; Poot, afgevaardigde van de banken en H. Van Dessel, voorzitter van de Beurscommissie. Van enige terughoudendheid t.a.v. de bezetter was geen sprake; de vraag of het verantwoord was om in oorlogstijd de beurs open te houden werd zelfs niet eens gesteld. Als belangrijkste rechtvaardiging voor haar streven naar het heropenen van de beurs verwees ze naar de taak die deze instelling diende te vervullen bij het beschermen van het publiek, dat dreigde benadeeld te worden door officieuze circuits, en naar mogelijke avonturiers die van de gelegenheid gebruik zouden maken om zich tegen spotprijzen te verrijken. Het blijven tewerkstellen van 1200 wisselagenten werd eveneens als een zéér belangrijk argument beschouwd^{xiv}.

Centraal bij het bepalen van de positie ten aanzien van de bezetter, stond de Belgische wetgeving die van kracht was op de vooravond van de Tweede Wereldoorlog. Zolang een beslissing maar bekrachtigd was door één van de secretarissen-generaal en deze kon gekaderd worden binnen het bestaande wettelijk kader, beschouwde de beurs dit als een legitieme beslissing die diende gevolgd te worden en waar zij haar acties kon mee legitimeren. Tijdens de bezetting was er bijgevolg een belangrijke rol weggelegd voor de contactpersoon tussen de secretaris-generaal en de beurscommissie : de regeringscommissaris. Tot mei 1940 werd deze functie voor alle Belgische beurzen uitgeoefend door J.M. Marx, die sinds mei 1939 in deze functie was benoemd. Tijdens de oorlogsjaren zou J.M. Marx enkel bevoegd blijven voor de Brusselse beurs; aan de beurs van Antwerpen benoemden de Duitsers op 11 oktober 1940 een vertrouweling, H. Jacob (adjunct rechtskundig adviseur bij het departement Financiën), als

regeringscommissaris. Om te garanderen dat de Duitse belangen niet geschaad werden, werd er tussen de secretaris-generaal van Financiën en de Belgische regeringscommissaris een extra post gecreëerd. Voortaan trad een Duits gedelegeerde op als verbindingspersoon. In een eerste fase ging het om de directeur van de Bank Sprockhoff, nadien werd deze vervangen door Dr. M.Möckel^{xv}.

De basisprincipes bij het heropenen van de beurs werden in grote lijnen opgesteld door de Brusselse beurs; zij adviseerde de secretaris-generaal om enkel de contantmarkt te heropenen voor titels aangeduid door de beurscommissie én die reeds tot de notering waren toegelaten op 9 mei 1940. Ook het idee om de hangende termijntransacties binnen de maand na de heropening van de beurs af te handelen was van Brussel afkomstig. De belangrijkste bepaling die op advies van het Galopin-comité ingebouwd werd, was het instellen van een verificatieorgaan om te voorkomen dat de beurs een plaats zou worden waar gestolen, verloren en inbeslaggenomen titels zomaar konden verhandeld worden. Anderzijds wilde natuurlijk ook de Duitse bezetter een aantal krachtlijnen vastgelegd zien (zo werd er een verbod ingesteld op termijntransacties; werden buitenlandse titels niet tot de beursnotering toegelaten; Joden werden niet als wisselagenten toegelaten; wisselagenten die de beurs verlieten mochten niet vervangen worden). Reeds van bij aanvang werd de beurs dus een aantal maatregelen opgelegd waarvan sommige rechtstreeks in het verlengde lagen van de nazipolitiek en een aantal andere in het kader van de bezetting en de oorlogsvoering werden uitgewerkt. Op basis van deze krachtlijnen vaardigde de secretaris-generaal van Financiën op 20 augustus 1940 een besluit uit dat de richtlijnen voor het heropenen van de beurzen bepaalde. De Brusselse beurs zou heropenen op 6 september, de Antwerpse op 16 september. De bezetter stelde echter in de loop der jaren steeds meer eisen. Uit vrees dat de bezetter de beurs volledig zou sluiten waren beurscommissie en regeringscommissaris, gesteund door de secretaris-generaal van Financiën, bereid om op de eisen van de bezetter in te gaan.

Duitse invloed op de beurswerking

De maatregelen genomen op het gebied van de beurs kunnen slechts begrepen worden tegen de achtergrond van de oorlog, de bezetting en de nazi-doctrine. De economische doctrine van

Nazi-Duitsland beoogde een sterke, economisch zelfvoorzienende structuur van de economie uit te bouwen op het Europese niveau, waarin de Duitse economie centraal zou staan, de rest van Europa in min of meerdere mate als wingewest zou dienen (via ondermeer een voor de Duitsers gunstige wisselkoers) en de Duitse munt de belangrijkste munt zou worden. Tegelijk beoogde de bezetter tijdens de oorlog vooral voldoende materiële en financiële middelen te verwerven om de oorlog te kunnen voeren. De financieringslasten van de oorlog werden zoveel mogelijk op de bezette gebieden afgewenteld terwijl deze een maximum aan materiële middelen moesten ter beschikking stellen van de bezetter (niet enkel grondstoffen, halfafgewerkte en afgewerkte producten maar ook arbeidskrachten). Door de monetaire financiering van de oorlog en de gebrekkige consumptie- en investeringsmogelijkheden verdriedubbelde de geldhoeveelheid in België. Tegelijk werd een groot deel van deze geldhoeveelheid bij de banken gedeponneerd die ze in staatsobligaties belegden (ingevolge de Belgische bankwetten van 1934/1935 waren de eertijds gemengde banken gesplitst in banken en holdings waarbij banken niet meer in aandelen mochten beleggen), waardoor de staat haar verplichtingen verder kon nakomen, zodat de staatsschuld eveneens verdrievoudigde in deze periode en tegelijk een stuk van de inflatoire geldcreatie werd opgeslorpt. De Duitsers hadden er alle belang bij dat deze stroom aan middelen niet opdroogde en voor hen vormde de beurs daarbij een nuttig instrument. Bovendien legde de nazi-doctrine een aantal specifieke klemtonen zoals de strijd tegen de 'plutocratie', tegen de speculanten en tegen de Joden. Uit dit alles vloeiden met betrekking tot de beurs een aantal concrete maatregelen voort zoals de beperking van het aantal wisselagenten, de 'germanisering' van de beurscommissies en het instellen van het leidersprincipe, het afremmen van koersstijgingen en het verbod op termijnmarkten, de afhandeling der transacties, de beperking op de dividenduitkeringen en de verkoop van Joodse titels alsmede het verwijderen van Joodse wisselagenten en klanten uit de beurs. Deze maatregelen zullen nu meer in detail (maar niet chronologisch) besproken worden en vertonen een verregaande gelijkenis met deze in Nederland, al is hun datum van invoering niet altijd dezelfde^{xvi}.

Maatregelen in verband met het beurswezen tijdens de Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden heel wat maatregelen genomen op beursgebied, waarvan een aantal na de oorlog behouden bleven en zich eerder in de tijdsgeest of een concreet gestelde problematiek inschrijven. Andere maatregelen waren dan weer specifiek door de bezetter opgelegd en kaderden in diens politieke opties.

Ten eerste werd overgegaan tot een beperking van het aantal toegelaten titels op de beurs en de verplichte deponering van titels. De heropening van de beurs verliep in verschillende fasen. Op 21 augustus 1940 was bepaald dat bij de opening uitsluitend de leningen uitgegeven of gegarandeerd door de staat tot de notering zouden toegelaten worden; pas op 11 september werden alle noteringen van voor 10 mei 1940 toegelaten, met uitzondering van titels behorend tot buitenlandse of koloniale ondernemingen of Belgische ondernemingen met exploitatie in het buitenland. Wat de buitenlandse titels betrof, bepaalde de bezetter reeds op 27 augustus 1940 dat deze titels, evenals het merendeel van de koloniale titels, moesten gedeponereerd worden bij de banken^{xvii}.

Ten tweede werd een beperking van het aantal wisselagenten en de uitsluiting van Joodse wisselagenten en klanten van de beurs doorgevoerd. Wat de interne structuur van de beurs betrof, werd immers snel duidelijk dat de bezetter vooral een probleem had met het hoge aantal wisselagenten dat aan de Belgische beurzen actief was. De bezetter besloot tot de toepassing van de bepalingen uit het KB nr.85 (1935); concreet betekende dit dat waarborgen onmiddellijk en volledig dienden gestort te worden en dat de beurscommissie ook geen uitzonderingen mocht toestaan betreffende het uitoefenen van het tweede beroep. Tegelijk werd het verbod op Joodse wisselagenten ingesteld en werden bepalingen betreffende het verbod op transacties van en met Joden uitgevaardigd. Omwille van het gering aantal Joodse wisselagenten waren de resultaten van deze operatie weliswaar in omvang eerder beperkt wat betreft de wisselagenten; echter van een grotere omvang wat betreft de klanten - al kan de betekenis niet op het niveau van het aantal geduid worden. Deze maatregelen hadden immers een dramatische inhoud in het licht van het beroepsverbod, de uitsluiting uit het economisch leven, de latere deportatie en uitroeiing van de Joden. Doch de maatregelen verwekten quasi géén protest binnen het beurswereldje. Het officiële standpunt dat de beurscommissies innamen t.a.v. de anti-semitische maatregelen was overigens vrij onduidelijk. In de briefwisseling en

notulen werd er nauwelijks naar verwezen. Een memorandum waarbij de beursautoriteiten bezwaar aantekenden tegen de verbodsbepalingen die golden tegen Joodse burgers, zoals dat wel werd opgesteld door de Nederlandse beursautoriteiten - al had het daar veel weg van een schaamlapje^{xviii} - kwam er in België niet. Wel mag niet vergeten worden dat Joodse transacties dikwijls bleven lopen via tussenpersonen, wat al blijkt uit de herhaalde oproepen van Dr.M.Möckel om hierop strenger toe te zien door de wisselagenten.

In de loop van 1941 werkte de Duitse regeringscommissaris aan een strengere selectieprocedure. De regeringscommissarissen dwongen de beurcommissies een enquête rond te sturen waarbij elke wisselagent onder meer zijn zakencijfer bekend diende te maken. Op basis daarvan zou bepaald worden wie uit het beroep diende te verdwijnen. Deze operatie confronteerde de beurscommissie voor het eerst met gewetensproblemen, in tegenstelling tot de beslissingen inzake de Joodse medeburgers. De definitieve schrapping gebeurde weliswaar door de secretaris-generaal, maar deze beslissing werd genomen op basis van de gegevens en de rangorde opgesteld door de beurscommissies. Deze medewerking was een beslissing die de beurscommissies na de oorlog zwaar zou worden aangerekend. De voorzitter van de beurscommissie, H.Van Dessel, liet zijn bezwaren expliciet opnemen in de notulen en verantwoordde zijn houding later als de weg van "het minste kwaad"^{xix}.

Pogingen om de zaak op de lange baan te schuiven mislukten en tegen 1 januari 1942 was de schrapping van een groot aantal wisselagenten een feit^{xx}. Een achterpoortje dat door verschillende wisselagenten werd aangewend en erin bestond om hun geschorste collega's voortaan als "toegevoegde wisselagent" te beschouwen, werd door de Duitsers gesloten.

Vanaf 1943 werd de beurs onderworpen aan de strenge bepalingen betreffende de verplichte tewerkstelling. De beurscommissie diende lijsten op te stellen met al het beurspersoneel en wisselagenten jonger dan 35 jaar. De beurscommissies weigerden aanvankelijk deze lijsten op te stellen, maar na dreigementen van de Duitse Beurscommissaris die een weigering als een daad van sabotage beschouwde, besloot de Brusselse beurscommissie uiteindelijk met 8 stemmen tegen 6 om de lijst aan de bezetter over te maken^{xxi}. Deze opeenvolgende

afslankoperaties zetten bij vele slachtoffers kwaad bloed en zouden na de oorlog een bron vormen voor heel wat klachten en officiële onderzoeken naar deze beslissingen.

Ten derde werd tot een heuse germanisering van de beurscommissies (aanstelling Duitsgezinden) en het instellen van het leidersprincipe overgegaan. De beurshervorming van 1935 had de wisselagenten omgevormd tot een vereniging met rechtspersoonlijkheid, vertegenwoordigd door de beurscommissie. Deze commissie werd geheel vrijblijvend door de algemene vergadering van wisselagenten verkozen. De Duitse bezetter had bij dit democratische systeem zijn bedenkingen. Zo werd in Nederland de beurs omgevormd tot een bedrijfsgroep met een publiekrechtelijke functie en werd er het leiderbeginsel ingesteld. Dit betekende dat er een systeem kwam waarbij alle beslissingen voor alle Nederlandse beurzen (Rotterdam, Den Haag en Amsterdam) door één voorzitter werden genomen, bijgestaan door twee ondervoorzitters^{xxii}. In België handhaafde de bezetter de bestaande structuur, waarbij de rol van de beurscommissie centraal bleef. Dit betekende echter niet dat de Duitse overheid geen controle wenste uit te oefenen over de samenstelling van dit belangrijke bestuursorgaan. Op 9 november 1940 besloot de bezetter een eind te maken aan de manier waarop leden van de beurscommissie sinds 1867 werden verkozen. Voortaan zouden mandaten die vervielen opgevuld worden door titularissen aangesteld door de secretaris-generaal van het Ministerie van Financiën. Er kwam nauwelijks protest. Na de oorlog verdedigde de beurscommissie zich met het klassieke argument dat deze bepaling ook binnen de bestaande Belgische wetgeving te kaderen viel. Wat betreft de beurs van Antwerpen bleef de invloed van de bezetter op deze benoemingen relatief beperkt^{xxiii}. In Brussel werd na het ontslag van H. Van Dessel een nieuwe beurscommissie ingesteld, die naast een viertal oude leden uit twee rexisten^{xxiv} bestond, waarbij het voorzitterschap voortaan werd bekleed door een Brussels wisselagent, Rosar, volgens de Duitse Beurscommissaris een aanhanger van de Nieuwe Orde^{xxv}.

Ten vierde werden maatregelen genomen om koersstijgingen af te remmen en een verbod op de termijnhandel ingesteld. De inmenging van de bezetter beperkte zich immers niet tot aanpassing en beïnvloeding van de interne beursadministratie. Ook op het vlak van het toelaten van titels tot de beursnotering en het opstellen van die beursnotering, zou de bezetter maatregelen treffen. De Duitse overheid was zeer sterk beducht voor wilde speculatie en

ongecontroleerde koersstijgingen. Tijdens de eerste oorlogsjaren begonnen de op de beurs genoteerde aandelen aan een zeer sterke stijging en via een aantal afremmende maatregelen trachtte de bezetter de beurskoersen te stabiliseren.

De belangrijkste hervorming die in dit opzicht werd doorgevoerd was het nieuwe noteringssysteem dat vanaf juni 1942 aan de Brusselse beurs van kracht werd. Vooraleer dit gebeurde waren er maanden van discussie aan voorafgegaan tussen de Brusselse beurscommissie, regeringscommissaris J.M.Marx en Dr.M.Möckel. Uiteindelijk werd er overgegaan tot een proefperiode waarbij slechts 6 titels volgens het nieuwe systeem zouden genoteerd worden. Het nieuwe aan dit noteringssysteem was dat het gebruik maakte van de zogenaamde noteringsagenten ('agents coteurs'). Deze noteringsagenten werden aangeduid door de beurscommissie en kregen elk een aantal titels toegewezen waarvoor ze verantwoordelijkheid droegen. Wisselagenten die transacties wensten uit te voeren in deze titels dienden zich tot deze noteringsagenten te wenden, waarna het deze hun taak was om alle aanbiedingen te groeperen om vervolgens aan de beurscommissie via de commissaris van de koersnotering een koers voor te stellen. Deze speciaal benoemde wisselagenten mochten geen transacties voor eigen rekening of die van hun cliënten uitvoeren; hun enige bron van inkomsten bestond uit een extra commissieloon^{xxvi}.

Verscheidene wisselagenten protesteerden tegen de monopoliepositie van deze noteringsagenten. De regeringscommissaris en de beurscommissie namen de verdediging van dit nieuwe systeem op zich, uit vrees dat een afwijzing ervan het sluiten van de beurs met zich zou meebrengen^{xxvii}. Uiteindelijk werden alle titels volgens het nieuwe systeem genoteerd.

Een zeer strikte werkwijze werd opgelegd met als bedoeling een zo groot mogelijk evenwicht binnen de markten te handhaven. Zo waren koersafwijkingen van meer dan 5% op de vorige koers verboden; later, vanaf 23/9/1943 werden koersstijgingen van meer dan 1% per dag verboden. Uit de archieven blijkt dat de beurscommissie en de regeringscommissaris zich telkens opnieuw moesten inspannen om koersfluctuaties te verklaren en te minimaliseren^{xxviii}. De bezetter zag overal ongeoorloofde speculatie in die de economie zou kunnen schaden. Deze extreme argwaan maakte dat de regeringscommissaris in de loop van 1944 in opdracht

van de bezetter begon te werken aan een ontwerp waarbij er geen beursorders meer mochten worden aanvaard, tenzij de opdrachtgever ervan een bewijs voorlegde waarbij een bepaald percentage van de transactie was onderschreven in kortlopende schatkistcertificaten die speciaal voor dit doel werden gecreëerd^{xxix}. De steeds verder oprukkende geallieerde troepen en de nakende bevrijding, maakten dat deze plannen niet meer ten uitvoer werden gebracht.

Toch besloot de bezetter om in deze laatste fase van de bezetting alsnog het systeem van de zogenaamde 'stopkoersen' in te voeren. Dit systeem, dat in Nederland reeds in maart 1943 werd opgelegd^{xxx}, bepaalde dat de Belgische beurskoersen niet mochten stijgen boven de notering van 31 juli 1944 (gehanteerd vanaf 17/8/1944).

Ten vijfde stelde de bezetter zich niet tevreden met zijn pogingen tot het creëren van een evenwicht in het noteren van koersen, ook de wijze waarop transacties werden afgesloten en afgehandeld diende transparanter te verlopen. Daarom werd in december 1941 een compensatiekas voor de contantmarkt opgericht. De Nationale Bank speelde een centrale rol bij deze instelling. Er werd beslist dat alle wisselagenten voortaan een rekening bij de Nationale Bank dienden te openen om de door hen afgesloten transacties te kunnen afhandelen. Het instellen van deze liquidatiekas was echter niets nieuws. Reeds in mei 1938 werd binnen de Brusselse beurs een Compensatiekamer bij de Beurs van Brussel opgericht, met als doel het vereenvoudigen en regulariseren van de afwikkeling van contantoperaties. Het nieuwe van de compensatiekas ingesteld door de Duitse bezetter, was de rol van de Nationale Bank en de verplichting dat alle wisselagenten aldaar een rekening zouden openen met voldoende krediet om de transacties tot een goed einde te brengen. Deze financiële garantie naar de belegger toe was een oude eis van de beurscommissie, die nu met hulp van de bezetter haar plannen ten uitvoer kon brengen. Minder inschikkelijk was de beurscommissie met de Duitse bepaling dat beleggers hun aankopen voortaan onmiddellijk dienden te betalen, nog voor de titels ook effectief geleverd waren. Er werd gevreesd voor een felle terugloop van het aantal klanten bij de kleine wisselagent en een sterke stijging van klanten die zouden overstappen naar grote wisselhuizen of de banksector. Deze hadden immers veel meer financiële middelen om hun klanten de nodige kredieten ter beschikking te stellen.

Ten zesde werd er zeer vroeg reeds overgegaan tot een identificatie van titels, een maatregel die de Duitsers minder welgevallig was. Immers, omdat de beursautoriteiten, samen met de Hoge Raad voor Financiën, bij het heropenen van de beurs vreesden dat de beurs zou overspoeld worden met titels die in de aanvangsfase van de oorlog op onrechtmatige wijze van eigenaar waren veranderd, werd er besloten dat er geen transacties zouden plaatsvinden, tenzij kon bewezen worden dat het effect gedurende enkele dagen voor 10 mei 1940 in het bezit was van de verkoper, of dat het effect op een rechtmatige manier aan de koper was overgemaakt. Om deze controle uit te voeren werd er op voorstel van de beurscommissie een verificatiedienst ingesteld, die zeker in de aanvangsfase zijn taak zeer ernstig nam^{xxxii}.

Aangezien deze bepaling alle verkopers gelijkschakelde, diende ook de bezetter deze formaliteiten te vervullen en was het voor de Duitse bezetter niet makkelijk om mogelijkerwijs onrechtmatig verkregen (Joodse) titels ten gelde te maken. De identificatiedienst kon immers alle boekhoudkundige documenten opvragen die ze meende nodig te hebben en wisselagenten die een valse verklaring aflegden konden geschorst worden. Indien er geen uitsluitsel kon gegeven worden, kon de beurscommissie zelf over het lot van de titels beslissen^{xxxiii}. In mei 1942 kwam er verandering in deze situatie. De Duitse beurscommissaris dwong de beursautoriteiten een reglementswijziging te aanvaarden die inhield dat voortaan alle titels voorzien van een attest, dat verklaarde dat de titels het bezit waren van het Duitse Rijk, voor beurshandel dienden aanvaard te worden. Tegen deze beslissing was er heel wat verzet binnen de beurscommissie. De voorzitter van de Brusselse beurscommissie weigerde iedere medewerking. Hij zal als voorzitter in alle stilte verdwijnen, waarna de Duitsers hem en een aantal andere leden vervingen door een meer inschikkelijke ploeg (juni 1942). Het aantal kritische bedenkingen bij het uitvoeren van beslissingen verdween voor geruime tijd. Maar er werd wel een lijst bijgehouden van al wie gebruik maakte van de uitzonderingsmaatregelen voor titels: wie hieraan deelnam kon na de oorlog anti-vaderlandse daden worden aangewreven, wat overigens ook gebeurde.

Tenslotte voerde de bezetter ook een beperking op de uitkering van dividenden in, terwijl tegelijk tot een hervorming van de fiscaliteit werd overgegaan. Op 14 oktober 1941 werd een besluit uitgevaardigd door de secretaris-generaal waarin deze limieten instelde op het

uitbetalen van dividenden. De bepalingen opgenomen in dit besluit waren echter zo onduidelijk dat er in het Staatsblad van 31/12/1941 een verklarende tekst werd opgenomen. Het dividend dat aan de aandeelhouder mocht worden uitbetaald moest kleiner of gelijk zijn aan 6% van het sociale kapitaal en de reserves ; de tantièmes aan de bestuurders mochten niet meer dan 2% hiervan bedragen. De overblijvende winst, na aftrek van de belastingen, moest binnen de 30 dagen omgezet worden in staatsfondsen op een geblokkeerde rekening op naam van de firma. Deze maatregel kaderde in de nazistische ideologie gericht tegen de "speculanten" maar de belangrijkste bedoeling was om de reeds doorgevoerde blokkeringen op het gebied van lonen en (officiële) prijzen door te trekken naar de aandeelhouders van bedrijven, zodat ook dezen zouden bijdragen tot de financiering van de staat en de oorlogsfinanciering. Deze maatregel lag in het verlengde van wat in Duitsland reeds bestond.

Anderzijds werd de fiscaliteit tijdens de oorlog dan weer hervormd. De belasting op het roerend inkomen werd verlaagd van 26.4 % naar 10 % in 1941, maar in 1942 en 1943 werd de belasting op het roerend inkomen terug verhoogd tot 12 en 15 %. Dat was echter géén echte belastingsverlaging daar voor de oorlog de winsten ofwel in de vennootschap ofwel bij de aandeelhouder werden belast. Vanaf nu werd de volledige winst eerst belast bij de vennootschap en dan een tweede keer in hoofde van de aandeelhouder bij het ontvangen van zijn dividend^{xxxiii}.

Conclusie en balans van de bezetting

Niet alle maatregelen met betrekking tot het beurswezen tijdens de Tweede Wereldoorlog moeten op rekening van de Duitse bezetter worden geschreven; een aantal maatregelen sluimerden al voor 1940 maar werden door de Duitsers snel en drastisch doorgevoerd. Door de Duitse overheersing werd immers een aantal behoudsgezinde krachten het zwijgen opgelegd, daar waar in andere omstandigheden voor deze hervormingen veel meer tijd nodig was geweest en ze ook minder drastisch zouden zijn doorgevoerd. Het protest dat weerklonk tegen bepaalde beslissingen zoals het inperken van het aantal wisselagenten, het aanpassen van het noteringssysteem, of het invoeren van een nieuwe liquidatieprocedure had meer te maken met het veiligstellen van de positie na de oorlog en een eventuele verantwoording ten aanzien van

de Belgische autoriteiten, dan dat de beurscommissies fundamenteel met de bezetter van mening verschilden. Heel wat van de door de bezetter genomen maatregelen waren een herbekrachtiging van reeds bestaande regels of structuren die om verschillende redenen in onbruik waren geraakt. Echt revolutionair kunnen de Duitse beslissingen in de meeste gevallen niet genoemd worden, al paste de Duitse beurspolitiek wel in het globale kader van de nazi-doctrine en de oorlogsvoering. Een aantal van deze maatregelen bleef dan ook na de oorlog van kracht. Als in september 1944 België bevrijd werd, werden de beurzen gesloten. Het zou duren tot juni 1945 eer ze terug geopend werden en de beurzen hun werking konden heropstarten, mét behoud van een aantal doorgevoerde veranderingen.

Doch er zijn ook een aantal maatregelen die rechtstreeks het belang van de Duitse bezetter (en de oorlogsvoering) dienden of zich inschreven in de nazi-ideologie. Via een officiële beurs, gestuurd door een Duits regeringscommissaris, poogde de bezetter de koersbewegingen en de zo gevreesde speculatie binnen de perken te houden. Maatregelen zoals die tegen de Joden en de verandering in de samenstelling (en gezindheid) van de beurscommissie pasten in de nazi-ideologie; anderen zoals die om een aantal wisselagenten te verwijderen van de beurs pasten in de bezettingspolitiek. Bovendien werd doordat de beurs bleef functioneren objectief beter tegemoetgekomen aan de noodzaak voor de bezetter om zich gemakkelijker van de nodige fondsen te voorzien voor de oorlogsvoering. De beurs vervulde immers haar traditionele functie van secundaire markt in het bijzonder voor overheidsobligaties, waarvan de massale opname (door de ruime geldcreatie) mee bijdroeg tot het voldoen van de financiële lasten opgelegd door de bezettende macht.

De beurswerking tijdens de bezettingsjaren werd gekenmerkt door verregaande samenwerking met de Duitse bezetter, die de beursautoriteiten zoveel mogelijk poogden te kaderen in de mogelijkheden voorzien binnen de machtsuitoefening van de secretaris-generaal van Financiën. De onderzoeker vindt in de notulen eerder een geest van 'business as usual'. Veelvuldig werd geschermd met de mogelijkheid dat de beurs zou gesloten worden en met de noodzaak de tewerkstelling der wisselagenten te behouden. Deze argumenten werden als uitiem doemscenario aangehaald om heel wat toegevingen te verantwoorden. Heel wat beursmensen hadden immers de ervaring van de Eerste Wereldoorlog nog meegemaakt (of via

de verhalen van hun vader horen vertellen); iets wat ze ten allen prijze wilden vermijden. Al kon zeker niet uitgesloten worden dat het sluiten van de beurs tot de mogelijkheden behoorde, staat toch wel vast dat een opengehouden beurs ook in het belang van de Duitse oorlogsvoering was.

ⁱ Hans Willems is aspirant bij het FWO-Vlaanderen en bereidt een doctoraat voor over het beurswezen in de 19de eeuw. Dr.Frans Buelens doceert Economie aan de Hogeschool Antwerpen en is tevens verbonden als onderzoeker aan de Universiteit Antwerpen.

ⁱⁱ Dirk Luyten, *Burgers boven elke verdenking? Vervolg van economische collaboratie in België na de Tweede Wereldoorlog* (Brussel 1996); Mark Van den Wijngaert, *Het beleid van het comité van de secretarissen-generaal in België* (Brussel, 1975); Mark Van den Wijngaert, *Nood breekt wet: economische collaboratie of accommodatie: het beleid van Alexandre Galopin, gouverneur van de Société générale tijdens de Duitse bezetting (1940-1944)* (Tielt 1990); Etienne Verhoeyen, Enkele beschouwingen rond de houding van de Belgische industriëlen tijdens de Tweede Wereldoorlog, in : *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1978 IX, 259-288; Etienne Verhoeyen, Les grands industriels belges entres collaboration et résistance, in : *Cahiers d'histoire de la seconde guerre mondiale*, 1996 X, 57-114.

ⁱⁱⁱ F.Baudhuin, *L'économie sous l'occupation, 1940-1944*, (Brussel,1945); P.Sercu, 'De oorlog en de wederopbouw : een sterke beurs in moeilijke tijden' in : G.De Clercq (red.), *Ter Beurze : geschiedenis van de aandelenhandel in België, 1300-1990*, (Brugge, 1992), 309-322; K.Oosterlinck, *Les anticipations des marchés obligatoires Belges de 1939 à 1944. Contribution à l'étude des comportements des acteurs économiques en temps de guerre*, Cahiers d'Histoire du Temps Présent, 1999, nr.6, 151-182

^{iv} In 1998 ging aan de Universiteit Antwerpen een interdisciplinair onderzoek van start met als doel de inventarisering en digitalisering van de archief- en datagegevens van de Beurs van Brussel (1830-2002). In 1999 werd het Studiecentrum voor Onderneming en Beurs (SCOB) opgericht.

^v Archieven :

Archief van de Beurs van Antwerpen (gedeponeerd op het SCOB)

Notulen van de Beurscommissie van Antwerpen 1935-1946

Dossier betreffende de heropening van de beurs in 1940

Dossier burgertrouw 1940-1945

Dossier Erecomité der beurs

Gegevens betreffende Termijnmarkt, zaken voor 10/5/1940

Dossier betreffende de niet-geliquideerde zaken

Dossier betreffende anti-vaderlandse daden

Dossier toelating beursbezoek 1940-1945

Archief van de Beurs van Brussel (gedeponeerd op het AGR = "Archives Générales du Royaume")

Notulen van de Beurscommissie van Brussel, 1938-1945

Briefwisseling Beurscommissie van Brussel, 1938-1945

Cote des Fonds Publics de la Bourse de Bruxelles, 1935-1947

(gepubliceerd door de 'Commission de la Bourse de Bruxelles')

Fonds Ministerie van Financiën, Algemeen Secretariaat (gedeponeerd op het AGR)

Nr.751 : Storten waarborg : 1940-1942

Nr.752 : Vervolg waarborg : 1942-1943

Nr.753 : Vervolg waarborg : 1943-1946

Nr.754 : Onderzoek naar de opening van de Belgische beurs tijdens WO II

Nr.755 : Heropening van de fondsen-en wisselbeuzen op 21/8/1940

Nr.756 : Dossier beursnoteringscomité 1939-1942

Nr.757 : Vervolg beursnoteringscomité 1943-1946

Nr.758 : Vervolg beursnoteringscomité 1947-1948

Nr.759 : Sequestres : 1949

Nr.761 : Bourse à Terme sur marchandises

^{vi} Commissie Buysse (2001), De bezittingen van de slachtoffers van de jodenvervolgung in België, www.combuysse.fgov.be

^{vii} Johan De Vries, *Een eeuw vol effecten. Historische schets van de Vereniging voor de Effectenhandel en de Amsterdamse Effectenbeurs 1876-1976* (Amsterdam 1976); Hein Klemann, *De Nederlandse economische contacten met Nazi-Duitsland en de Nederlandse economie tijdens de Tweede Wereldoorlog*, (Amsterdam 1995).

^{viii} De Vries, *ibidem*, 175-218

^{ix} Frans Buelens, De levenscyclus van de Beurs van Brussel 1801-2000, *Maandschrift Economie*, jaargang 65, april 2001, 150-177; Geert De Clercq (red.), *Ter Beurze. Geschiedenis van de aandelenhandel in België 1300-1990* (Brugge/Antwerpen 1992).

^x Emile Lamal, *Les bourses de valeurs mobilières en Belgique* (Brussel.1934)

^{xi} Charles Geisst, *Wall Street. A history*, (New-York 1997)

^{xii} Charles Bettelheim, *L'économie allemande sous le nazisme* (Parijs 1946)

^{xiii} Archief van de Beurs van Brussel , Algemeen Rijksarchief (AGR), *Notulen van de Beurscommissie van Brussel, 1938-1945*, 10/5/1940

^{xiv} Archief van de Beurs van Antwerpen (SCOB), *Notulen van de Beurscommissie van Antwerpen 1935-1946*, 8/1940

^{xv} Fonds Ministerie van Financiën, Algemeen Secretariaat (AGR), Dossiernummer 755, *Heropening van de fondsen-en wisselbeuzen op 21/8/1940*

^{xvi} Voor een overzicht van de Nederlandse maatregelen zie De Vries, 184-185

^{xvii} Baudhuin, 194

^{xviii} De Vries, 189

^{xix} Archief van de Beurs van Brussel (AGR), *Notulen van de Beurscommissie van Brussel*, 18/12/1941

^{xx} *Ibidem*, 17/11/1941

^{xxi} *Ibidem* 12/5/1943

^{xxii} De Vries, 176

^{xxiii} De Bels, *ibidem*

^{xxiv} Rexist verwijst naar de partij 'Rex', opgericht door Léon Degrelle in de jaren dertig tijdens het Interbellum, die de 'Nieuwe Orde' in België wenste tot stand te brengen. Tijdens de verkiezingen van 1936 behaalde de partij 21 zetels in het parlement. Tijdens de oorlog zou Degrelle verregaand met de Duitsers samenwerken; na de oorlog vluchtte hij naar Spanje.

^{xxv} De Bels, *ibidem*

^{xxvi} *Moniteur Belge*, 12/6/1942

-
- ^{xxvii} Archief van de Beurs van Brussel (AGR), *Notulen van de Beurscomissie van Brussel*,
24/3/1942
- ^{xxviii} *ibidem* 10/12/1942
- ^{xxix} Fonds Ministerie van Financiën, Algemeen Secretariaat (AGR) Nr.755 : *Heropening van de
fondsen-en wisselbeuzen op 21/8/1940*
- ^{xxx} De Vries, 188
- ^{xxxi} Archief van de Beurs van Brussel (AGR), *Notulen van de Beurscomissie van Brussel*,
8/7/1940
- ^{xxxii} *ibidem* 26/7/1940
- ^{xxxiii} Baudhuin,327